

ZACHRÁNÍ SEDLÁCI SVÉ LESY?

Díl I. Příčiny apokalypsy v českých lesích

KDO VLASTNÍ LES ČI HO ZAJÍMÁ PŘÍRODA, A PŘEDEVŠÍM TA TYKAJÍCÍ SE LESA, VÍ, CO SE DĚJE V ČESKÝCH LESÍCH - CHRÁDNOU, USYCHAJÍ A TY SMRKOVÉ NAPADÁ KŮROVEC. PŘÍČINOU PLOŠNÉHO ROZPADU LESNÍCH KOMPLEXŮ JE PŘEDEVŠÍM DLOUHODOBÉ SUCHO, ŠPATNÝ STAV LESNÍCH PŮD A SAMOTNÝCH LESNÍCH POROSTŮ. NEGATIVNÍ VLIVY GLOBÁLNÍ ZMĚNY KLIMATU (GZK) TYTO SKUTEČNOSTI JEN UMOČŇUJÍ. VĚDCI JIŽ PŘED 15 LETY DOPORUČOVALI NA ZÁKLADĚ VÝSLEDKŮ VÝZKUMŮ LESNICKÉMU PROVOZU, ABY OHROŽENÉ LESY URYCHLENĚ PŘIPRAVOVAL NA JINÉ RŮSTOVÉ PODMÍNKY A ABY ZMĚNIL JEJICH ZPŮSOB OBHOSPODAŘOVÁNÍ. BOHUŽEL VĚTŠINA VLASTNÍKŮ LESŮ A LESNÍKŮ V ŘADĚ PŘÍPADŮ NEAKCEPTOVALA DOPORUČENÍ VĚDCŮ A NEZAPRACOVÁVALA NOVÉ POZNATKY VĚDY DO PROVOZNÍ PRAXE. PROTO MÁME V DNEŠNÍ DOBĚ NEPŘIPRAVENÉ LESNÍ POROSTY U STÁTNÍCH I NESTÁTNÍCH VLASTNÍKŮ LESŮ, NA COŽ DOPLÁCÍ CELÝ LESNICKO-DŘEVAŘSKÝ SEKTOR I SAMOTNÍ VLASTNÍCI LESŮ. NELZE SE PAK DIVIT, ŽE ČESKÉ LESY NEJSOU ODOLNÉ A NÁSLEDNĚ USYCHAJÍ NEBO JE ŽEROU KŮROVCI. ABYCH MOHL NABÍDNOUT VLASTNÍKŮM LESŮ URČITÉ ŘEŠENÍ, NEOBEJDE SE BEZ POZNÁNÍ MINULOSTI A PŘIBLÍŽENÍ SOUČASNÉHO STAVU V LESNICTVÍ.

Historické ohlédnutí

Z historického kontextu se české lesy přeměnily z přírodních a stabilních lesů na převážně stejnověké, monotónní a nestabilní smrkové a borové plantáže, jejichž dříví potřebuje český dřevařský

průmysl. Jinými slovy lze konstatovat, že les se přizpůsobil potřebám společnosti - tedy průmyslu, a ne naopak. Výsledkem toho je, že dřevinná skladba je dlouhodobě velmi vzdálená od té přirozené a kvůli tomu není lesní ekosystém skláda-

ající se z lesní půdy a souboru stromů - lesa - stabilní. Pravidelné kalamity biotických a abiotických činitelů snižující společenské (mimoprodukční) a produkční funkce lesa jsou toho důkazem.

Do špatného stavu lesů výrazným způsobem promlouvá GZK. Ovšem základním prvkem nestability našich lesů je ochuzená lesní půda, v níž chybí potřebné živiny, podhoubí a život podzemní fauny. Ke všemu na ní rostou jen převážně smrky a borovice, které svým opadem ještě zhoršují stav půd. Lesním porostům nechybí jen druhová pestrost, ale i velmi důležitá struktura lesa (věková, výšková, tloušťková a tím prostorová rozrůzněnost). „Dílo zkázy“ pak dovršují vysoké stavy spárkaté zvěře neumožňující odrůstání přirozené obnovy lesa, a to především chybějících dřevin, jako jsou jedle, buky, duby apod.

Dlouhá desetiletí vše fungovalo. Občas se objevila kalamita různého charakteru, kterou lesníci včas zvládli zpracovat a les obnovit, byť mnišková nebo imisní kalamita nadělala lesníkům velké starosti a způsobila nemalé ekologické a ekonomické ztráty. Přesto se lesnické vedení z historických chyb příliš nepoučilo. Proto jsme svědky toho, že se dnes lesy plošně rozpadají, ačkoliv v 70. letech byla snaha změnit jejich neutěšený stav. Tehdejší lesnickou politikou k tomu byly dokonce nastaveny všechny parametry. Avšak dobře nastartovaný trend přestavby (změna druhového složení a struktury lesa) českých lesů (lesním zákonem č. 166/1960), který by jistě zmírnil jejich dnešní rozpad, byl zastaven normalizací. Opětovná změna nastala až po roce 1995, kdy se zakotvil

nový lesní zákon. Legislativní norma obsahovala sice šetrnější a přírodě bližší prvky než předcházející „průmyslový“ lesní zákon, nicméně definovala pro vlastníky lesů jasně vymezená pravidla, za kterých mohou v lesích hospodařit. Byť se jednalo o doporučující legislativu pro vlastníky lesů, mnoho z nich včetně lesníků bralo mantinely lesnického hospodaření jako „jízdní řád“, od kterého nejde uhnout. A když na plantážnické způsoby hospodaření navázaly lesnické dotace, svázalo to výrazným způsobem ruce těm lesním hospodářům, kteří chtěli naopak pěstovat les spíše podle řádu přírodních zákonitostí - přírodě blíže, než podle legislativních kuchařek a nastavených rámcových směrnic hospodaření.

Bohužel je skutečností, a tento fakt nelze opomenout, že ten, kdo chtěl hospodařit přírodě blíže, a tedy šetrněji (ekologicky) za maximálního využití tvořivých sil přírody (usměrňování obnovy a její struktury výběrnými těžbami, nikoliv velkými holosečemi, využití přípravných dřevin na kalamitních holinách apod.), byl označován jako „divný“ až příliš „zelený“ lesník, který se sám vytěšňoval ze standardního hospodaření, a tím pádem i ze systému dotací. To byla odměna za pěstování odolných, stabilních a produkčních lesů tvořících trvale udržitelný ekonomický profit pro vlastníka lesa a zároveň pro společnost, protože takové lesy lépe plní

své společenské funkce. V dnešní době takovým lesníkům dokonce už stávající legislativní normy překážejí v jejich přírodě blízkému hospodaření, které se všeobecně považuje za adaptační opatření lesů na klimatickou změnu.

I když takové hospodaření bylo cílem každého lesnického dokumentu týkajícího se lesnické politiky, nebylo dosud více podpořeno ať legislativně či prostřednictvím dotací. Zřejmě každý lesník vidí pod pojmem přírodě blízké hospodaření něco jiného.

Obchodní model Lesů ČR jako jedna z příčin krize v lesnicko-dřevařském sektoru

Pokud se bavíme o prvotních příčinách dnešního stavu lesů a lesnicko-dřevařské krize, pak nelze opomenout obchodní model (OM) Lesů ČR chráněný tzv. Dřevěnou knihou, což je koncepce MZe k hospodářské politice státního podniku. Nastavený systém, jenž se zrodil z chybné transformace lesů, výrazným způsobem negativně ovlivňuje lesnický sektor. Nastavená forma prodeje dříví a soutěžení lesnických prací není schopna pružně reagovat na přírodní vlivy, poněvadž lesnicko-podnikatelské prostředí pracuje s živým organismem - lesem. V něm neplatí ekonomické vztahy jako například u výroby piva. Přesto u soutěží o lesnické zakázky rozhoduje nejlepší nabídnutá cena jako jediný parametr hodnotícího kritéria. Díky nastavenému OM se v době kalamit dostává celý sektor do nestability, což se potvrdilo například po orkánu Kyrill v roce 2008 nebo v roce 2017. Tehdy lesy postihly různě rozsáhlé bořivé větry, usychaly lesní porosty a šířila se kůrovcová kalamita na severní Moravě a ve Slezsku. V obou zmíněných letech se na trh dostávalo velké množství kalamitního dříví (kůrovcové, poškozené větrem nebo souše). Kvůli přebytku dříví na trzích padaly jeho ceny. Smluvní partneři (SP) vykonávající komplexní práce pro LČR v té chvíli začali prodávat na vysoutěžených (téměř fixních) cenách za dříví, protože ta byla daleko vyšší než ta aktuální na trzích. Lesy ČR na to vždy reagovaly tím, že nabídly SP vypovězení smluv bez sankcí, a to na základě oboustranné dohody. Toho využila vždy většina SP. Vlastně na základě nastaveného OM neměli ani jinou možnost. Pokud by k tomu totiž nedošlo, řada SP by jinak zkrachovala. Z výše uvedeného

Monokultura smrku napadnutá kůrovci na Vysočině.

Velkoplošný rozpad smrkových monokultur na severní Moravě.

pak nelze dosavadní OM označovat za trvale udržitelný a funkční.

Proč chybí pracovníci v lesích?

Obchodní model Lesů ČR ovšem není jen nepružným systémem, ale i příčinou, kvůli které došlo ke stagnaci mezd v všech lesních dělnických profesích, což zapříčinilo dlouhodobý odliv lesních dělníků z oboru. SP dodávající služby pro Lesy ČR v rámci komplexní zakázky se totiž snažili vydělat i na vysoutěžených pěstebních a těžebních pracích. V té době byla zcela vyšší nezaměstnanost, než tomu je dnes. Proto byli lesní dělníci ochotní pracovat i za to, co jim firmy dávaly, a tudíž nebyla potřeba zvyšovat mzdy. Tento uměle vyvolaný vliv nízkých mezd se pochopitelně projevil i u nestátních vlastníků lesů tím, že neměli důvody ani potřeby mzdy zvyšovat. Nehledě na to, že se jednalo v dřívě většině o živnostníky, jejichž náklady nebyly zakalkulovány v ceně práce (např. cesty do lesa). Se změnou pracovního trhu docházelo k odchodu lesních pracovníků do jiných oborů, kde našli lepší pracovní podmínky a hlavně vyšší mzdu. Volný pracovní trh v lesnickém segmentu nahradili zahraniční pracovníci, ale to se povedlo jen z malé části. Ke všemu jejich kvalita někdy neodpovídá potřebné úrovni lesnického provozu a bezpečnosti práce. Faktkem je, že práce v lese je těžká a nikdo se do ní nehrne. I to byl důvod, proč lidé z lesů odcházeli a noví nepřicházejí. A ti, co jednou z lesa odešli pracovat jinde, se do něj už nevrátí. Tedy hlavním důvodem odlivu tisíců pracovníků v lesnictví,

kteří nyní výrazně chybí všem vlastníkům lesů, byla nízká mzda a špatné pracovní zázemí, což mělo a má negativní vliv o zájem mladých o lesnický obor, kvůli kterému se do odborných a hlavně dělnických profesí nehrnou. Mám za to, že se za velmi krátkou dobu vypařila symbióza lesníka a lesního dělníka, kteří jeden bez druhého vlastně nemůžou být, protože se vzájemně potřebují.

Z nadměrného exportu dříví se stala hrozba pro tuzemské vlastníky lesů

Stávající situace na českém trhu se dřívím se zhoršuje kvůli tomu, že velký podíl dříví z celkové domácí produkce se exportuje (v r. 2017 to bylo 7 mil. m³ z celkové těžby ve výši 18 mil. m³). Opačným směrem se do ČR importovalo cca 3 mil. m³. Celkově jsou tuzemští zpracovatelé schopni absorbovat přibližně 14 mil. m³. Zvyšující se podíl exportu bez přidané hodnoty je dlouhodobě známým faktem. Neřešení tohoto trendu jde na vrub předchozích vlád ČR a výhradně na Ministerstvo průmyslu a obchodu, pod které dřevařský průmysl spadá. Nechvalný trend vývozu dříví do zahraničí, za které vlastníci lesů získávali lepší ceny, dostávaly malé a střední zpracovatelé provozy do nesnázi kvůli nezajištěným dodávkám dříví. Tito dřevozpracovatelé kvůli tomu nemohli žádat u bank o úvěry na modernizaci svých provozů, protože nedisponovali jistotou dříví k pořezu. To vedlo ke snížení jejich konkurenceschopnosti. Proto nenabízeli vlastníkům lesů vyšší cenu za dříví než

větší zpracovatelé. Jednoduše se jim nemohli rovnat, natož je přeplatit, díky čemuž řada z nich zanikla. Ale i v tomto ohledu má svůj díl viny OM Lesů ČR, který nenastavil možnosti prodeje svého dříví lokálním a regionálním pilám tak, aby si na jejich dříví dosáhly malé či střední provozy a byl tím zároveň podpořen venkov.

Akceschopnost orgánů státní správy lesů

Ministerstvo zemědělství hájí své kroky z minulého roku k vyřešení kalamitní situace jako adekvátní. Snaha se jistě nedá upřít MZe ani nižším orgánům státní správy lesů. Je ale paradoxem, že bývalé vedení MZe ještě v roce 2016 ujišťovalo prostřednictvím médií veřejnost, že „České lesy jsou v nejlepší kondici za posledních 250 let...“ (Hospodářské noviny 22. 8. 2016), a i tak se k lesům přistupovalo. Příkladem je státní podnik Lesy ČR, který namísto tvoření finančních rezerv na pěstební práce a na období po kalamitě je rozpouštěl, a naopak umocňoval zisk. Zanedlouho však média přicházejí se zjištěním, že „Stav českých lesů je historicky nejhorší, jde o ekologickou katastrofu“ (IROZHLAS 24. 4. 2018). Paradoxem je, že místo příprav státního podniku na přírodní katastrofu odvedl do státního rozpočtu od roku 2013 více jak 30 mld. Kč a nyní si musí půjčovat, aby zakončil své hospodaření kladně.

Samostatnou otázkou je, proč výrazným způsobem nebyly na poplach organizace, které sdružují drobné vlastníky lesů, vý-

znamné lesnické organizace nebo krajské samosprávy, když vědecké poznatky doporučovaly urychlenou změnu druhové skladby, struktury a přístup k hospodaření, a to především kvůli hrozbě z negativních dopadů způsobených GZK? Pravým opakem v tomto směru byl přístup vědeckých a výzkumných institucí, ekologických organizací a řady uvědomělých („zelených“) lesníků, jejichž apel se bral na lehkou váhu, nebo se na jejich výsledky práce ve spravovaných lesích a zkušenosti, či na ně samotné pohlíželo s určitým despektem. Možná i dlouhotrvající kauza v NP Šumava (v lesích zvláštního určení - nehospodářské lesy) přehlušila problémy v lesích hospodářských a v lesích, které spravovaly Lesy ČR a další soukromí vlastníci lesů.

I zřejmě proto na některé známé hrozby v hospodářstvích lesů jako bylo usychání lesů či kůrovcová kalamita, kterou dramaticky odstartovalo sucho jako jeden z negativních vlivů GZK, nebyla řada vlastníků lesů malých výměř v dostatečném časovém předstihu upozorněna. Naopak docházelo k tomu, že vliv GZK byl bagatelizován a stav českých lesů byl společností nepřesně podáván z nejvyšších pater naší politiky, což přebírala média a tím spotřebitelé – společnost a vlastníci lesů. A státní podnik Lesy ČR nebyl zrovna vzorovým příkladem, alespoň pro cca 193 tis. vlastníků lesů na výměře 285 tis. ha, kteří vykonávají funkci odborného lesního hospodáře (OLH). Sám podnik

O autorovi

Ing. Aleš Erber je lesnický analytik, poradce, odborný lesní hospodář, agrolesník a člen výboru životního prostředí, venkova a zemědělství zastupitelstva Pardubického kraje. Aktivně se zapojuje do řešení negativních dopadů klimatických změn na domácí lesnicko-dřevařský sektor, zemědělství a venkov. Také se snaží o podporu malých a středně velkých zpracovatelů dřeva.

S tím je spojená jeho další aktivita, a sice propagace vyššího využití českého dřeva z našich lesů v tuzemském průmyslu a ve stavebnictví.

Patříčně se snaží o osvětu lesnictví, agrolesnictví, zemědělství a vůbec krajiny jako celku na principech trvalé udržitelného hospodaření. Nově je členem ASZ Pardubice, Chrudim.

totiž nedostatečným způsobem zaváděl včasná adaptační opatření. Mám za to, že jednoznačně pochybila lesnická osvěta státní správou lesů i státním podnikem Lesy ČR, která mohla motivovat vlastníky lesů, aby adaptovali alespoň své ohrožené lesy, když k tomu u státního podniku nebyla vůle.

Jak se přistupovalo ke klimatické změně v Bavorsku?

Pokud bych měl porovnat přístup sousedního Bavorska, tak tamější Bavorské státní lesy měly koncepci řešící adaptaci ohrožených lesů GZK již od roku 2006. Stejně tak postupovala i tamní státní správa lesů, která vlastníky lesů připravovala na základě nejnovějších vědeckých

poznatků různými materiály s osvětou o adaptačních opatřeních, dotačních možnostech nebo o významu společenských funkcí lesů. S obdobnými informacemi přicházely i organizace sdružující vlastníky lesů. Je ale skutečností, že každý vlastník lesa hospodaří na svoje riziko a odpovědnost, ale v lesnickém prostředí takový přístup až tolik neplatí. Sice je na něm, jak naloží se získanými informacemi a se svým majetkem, ovšem vždy by měl mít na paměti, že les není jen továrna na dřevo, ale plní i společenské (mimoprodukční) funkce, které jsou v dnešní době daleko důležitější.

Závěrem

Pokud by vynaložila naše státní správa lesů a Lesy ČR takovou iniciativu, jako tomu je v Bavorsku, nestátní vlastníci lesů by se jistě více zajímali o své lesy. Většina z nich by i díky tomu věděla, že jim stát platí OLH, na kterého by se měli obracet s odbornou radou, jak pečovat o les a v součinnosti s ním uskutečňovat těžby a ochranu svého lesa.

Jakým způsobem by měli vlastníci lesů nakládat se svými lesy, aby byly odolné a produkční, se dozvíte v příštím čísle Selské revue.

28. 1. 2019

text: Aleš Erber

foto: autor a Zdeněk Gorgoň

Nelze se divit, že české lesy nejsou odolné a následně usychají nebo je žerou kůrovci.